

**Miasta
progresywne.
Jak to robimy**

progresywne
miasta

Pomysł i redakcja: Ewa Całus

Teksty: pracownicy urzędów miejskich w Gorlicach, Dąbrowie Górniczej, Ostrowie Wielkopolskim, Słupsku, Starachowicach, Świdnicy i Wadowicach.

Korekta: Urszula Roman

Zdjęcia: materiały własne urzędów miejskich

Opracowanie graficzne: Maciej Hojda (Homago Studio Graficzne)

Koordinacja Sieci Miast Progresywnych: Dariusz Szwed

Nakład: 5 tys. egzemplarzy

ISBN 978-83-64062-31-5

Wydawca:

Friedrich-Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Nieodpłatna dystrybucja:

Friedrich-Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce
ul. Podwale 11, 00-252 Warszawa

© Friedrich-Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce
ul. Podwale 11, 00-252 Warszawa
www.feswar.org.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Komercyjne użycie materiałów wydanych przez Fundację im. Friedricha Eberta jest zabronione bez pisemnej zgody Fundacji.

Autorzy ponoszą odpowiedzialność za swoje wypowiedzi zawarte w tej publikacji. Wypowiadane twierdzenia nie muszą w całości korespondować ze stanowiskiem Fundacji im. Friedricha Eberta (Friedrich-Ebert-Stiftung).

Printed in Poland 2018

**Miasta
progresywne.
Jak to robimy**

**progresywne
miasta**

progresywne
miasta

Spis treści

6 Wstęp

8 Inna - progresywna polityka
jest możliwa

13 Zaczynamy – deklaracja słupska

14 Miasta progresywne to my

17 Partycypacja – mieszkańcy decydują

23 Demografia w miastach
– zostańcie z nami

29 Chcemy oddychać
czystym powietrzem

33 Polityka transportowa – działamy
kompleksowo i konsekwentnie

37 Polityka mieszkaniowa
– to się wszystkim opłaca

41 Polityka energetyczna

45 Kształtowanie przestrzeni
– reklamy w mieście

49 Ekonomia społeczna
– pomagamy na co dzień

53 Miasto otwarte i transparentne

57 Równość w miastach

61 Stawiamy na edukację

65 Rewitalizacja OD nowa

70 Deklaracja gorlicka dla kultury

71 Deklaracja świdnicka

72 Rekomendowane przez nas publikacje

Wstęp

W Polsce jest obecnie 930 miast i miasteczek skupionych w 2478 gminach. Zarządzający tymi miastami decydują o ich wyglądzie, o wydatkach na oświatę, kulturę, sport, infrastrukturę komunikacyjną, kształtują polityki rozwoju i kierunki zmian. Mają wpływ na to, czy mieszkańcy i mieszkanki decydują w sposób bezpośredni o sprawach ważnych dla miasta, a także na to, jakie informacje o mieście i gminie trafiają do mieszkańców. Na co dzień rozwiązują kwestie miejskie od kanalizacji, jakości powietrza poprzez ład przestrzenny, transport, aż do edukacji i kultury. Skąd wiedzą, jak to robić? Czy są szkoły lub podręczniki uczące, jak efektywnie zarządzać miastami? Takich szkół nie ma, a włodarze miast uczą się wszystkiego sami i od siebie nawzajem. W 2015 roku z inspiracji Roberta Biedronia powstała sieć nowo wybranych włodarzy, którzy chcieli w swoich miastach wprowadzać najlepsze znane rozwiązania miejskie, podpatrywać od siebie nawzajem dobre praktyki, pomysły na oszczędności, rozwiązania ekolo-

giczne, nowoczesne i proobywatelskie. Ta sieć to Sieć Miast Progresywnych. Sieć nie powstałaby, gdyby nie pomoc i inspiracja Fundacji im. Friedricha Eberta i jej ówczesnego dyrektora Rolanda Feichta. Za wsparcie i motywowanie nas do działania serdecznie dziękujemy!

Progresywnych, czyli jakich? W tej publikacji dokonaliśmy wyboru kilkunastu zagadnień z zakresu zadań samorządu, które w naszych miastach realizujemy z powodzeniem; wybrane tematy są dla nas ważne, reprezentują wartości, jakimi się kierujemy, i są naszym zdaniem progresywne. Oprócz 12 zagadnień, które opracowaliśmy, poprosiliśmy także o napisanie tekstu wprowadzającego Edwina Bendyka, który jest dziennikarzem, publicystą zajmującym się tematyką cywilizacyjną i społeczną, który przygląda się naszej pracy od początku. Dokonany przez nas wybór zagadnień jest subiektywny i niewyczerpujący. Wiemy jednak, że przez tę jedną kadencję

dużo w naszych miastach udało się zrobić, dużo zaplanować. Uważamy, że nasze miasta to ogromny potencjał, to ludzie i tradycje, które chcemy pielęgnować, to przestrzenie i natura, o które chcemy dbać. Uważamy, że zrównoważony rozwój miast i miasteczek to poprawa jakości życia ich mieszkańców, dlatego chcemy zmieniać nasze miasta na lepsze.

Publikacją, którą trzymasz w rękach, chcemy dać pretekst do rozmowy o naszych miastach i miasteczkach, dzięki temu poznać nowe, ciekawe rozwiązania dla miast. A już teraz chcemy w niej podzielić się tym, co nam wychodzi. Przeczytajcie i zobaczcie, jak to robimy.

Życzymy owocnej lektury,
Prezydenci i Prezydentki,
Burmistrzowie i Burmistrzynie
Miast Progresywnych

Inna – progresywna polityka jest możliwa

Edwin Bendyk

Wybory samorządowe roku 2014 należą do odległej, zdawałoby się już, przeszłości. Nie zapominajmy o nich jednak, bo pokazały w spektakularny sposób, że demokracja działa i może być skutecznym mechanizmem zmieniania rzeczywistości. To właśnie demokratyczne wybory doprowadziły do wymiany 44 spośród 108 prezydentów i prezydentek oraz 335 spośród 806 burmistrzów i burmistrzów. Trudno tę zmianę nazwać inaczej niż kadrowym (i politycznym) trzęsieniem ziemi.

Zauważmy, że stało się tak mimo bardzo wysokich notowań samorządu terytorialnego w polskim społeczeństwie, przeciętnie dwukrotnie wyższych od ocen władzy centralnej. To ważny sygnał, bo pokazał, że nikt nie ma monopolu na miejską politykę i nawet doświadczenie trzech czy czterech kadencji u władzy, co przecież nie jest w Polsce rzadkością, nie gwarantuje nieomyślności i nieusuwalności. To, co cieszyło się uznaniem mieszkańców w pierwszej dekadzie XXI wieku, nie wystarcza już, by wywołać entuzjazm dziś. A uważni obserwatorzy miejskiej i samorządowej sceny uprzedzali, że nadszedł czas zmian i polskie miasta czekają na nowe propozycje. To właśnie na fali tych oczekiwań zmiany na scenie pojawili się samorządowcy, którzy w 2015 roku, po wygranych wyborach, zrzeszyli się, podejmując inicjatywę prezydenta Słupska

Roberta Biedronia, w ruch prezydentów i prezydentek oraz burmistrzów i burmistrzów miast progresywnych. W podpisanej w Słupsku deklaracji stwierdzili, że tą nową propozycją i jednocześnie wspólnym mianownikiem łączącym uczestniczki i uczestników ruchu będzie progresywna polityka miejska.

Progresywna, czyli jaka? Czyż idea postępu nie jest martwa? I na dodatek w Polsce, kraju, który doświadczył realnego socjalizmu, nie została ona doszczętnie skompromitowana? Jeżeli jeszcze gdzieś o postępie można mówić, to w sferze techniki. Tylko że skutki wymykającego się spod kontroli postępu technicznego też coraz częściej pokazywane są jako ilustracja fiaska pierwotnej, oświeceniowej idei.

Przypomnijmy więc, że w idei tej nie chodziło o to, że będzie więcej i szybciej, że nieustannie rosnąć będzie PKB, szybkość mikroprocesorów i przepustowość sieci internetu. O co więc chodziło? O to, by na skutek innowacji społecznych, kulturowych, politycznych, technicznych likwidować kolejne formy opresji i wykluczenia. Tak więc miarą postępu nie jest pralka, która zmniejsza obciążenie kobiet pracą domową, tylko wyzwolenie kobiet polegające na tym, że praca, dla której wynaleziono pralkę, jest w takim samym stopniu domeną mężczyzn

jak i kobiet. Miarą postępu nie jest dostępność samochodów mierzona liczbą pojazdów na tysiąc mieszkańców, tylko rzeczywista mobilność uwzględniająca konieczność przemieszczania się z zasadą trwałości zasobów, tak by przemieszczać się mogły także przyszłe pokolenia. Miarą postępu nie jest wielkość nakładów pomocy społecznej dla osób wykluczonych, tylko jakość mechanizmów integracji przeciwdziałających wykluczeniu.

Tak zdefiniowany postęp nie jest celem, tylko ciągłym procesem, bo w żywym i dynamicznym społeczeństwie zawsze istnieje ryzyko, że pojawią się nowe formy wykluczenia i opresji. Doskonale ilustruje tę tezę cyfrowa rewolucja. Zgodnie z pierwotnymi zapowiedziami nowe technologie miały przynieść nową falę demokratyzacji i emancypacji. Dziś jednak więcej mówi się o zagrożeniach, a hasło nowej cyfrowej gospodarki bardziej niż z dobrobytem dla wszystkich kojarzy się z bogactwem nielicznych i prekaryzacją oraz wyciskaniem całej reszty. Dlaczego tak się stało? Bo zabrakło progresywnej polityki, a rozwój pozostawiony niewidzialnej ręce rynku pobiegł w inną stronę, niż obiecywał mit założycielski epoki cyfrowej.

Wróćmy jednak do Sieci Miast Progresywnych. Jego założyciele i założycielki nie są filozofami, tylko praktykami. Miasta, którymi kierują, choć w różnym stopniu, mierzą się z podobnymi wyzwaniami: starzenie się mieszkańców i wyludnienie, migracje bliskie i dalekie, zmiany klimatu i jakość powietrza, gospodarka odpadami i zasobami, utrzymanie i rozwój infrastruktury, dostępność komunikacyjna i rozwój nowych technologii, zmieniająca się struktura potrzeb mieszkańców.

To dalece niepełna lista, pokazuje jednak, że żadne z tych wyzwań nie zniknie, gdy zamknie się oczy. A tak często robią politycy szczebla krajowego, uznając, że wyzwanie staje się realne wówczas, gdy objawi się w postaci problemu. Trudno o lepszy przykład niż osoby z niepełnosprawnościami – ich potrzeby nie były przedmiotem zainteresowania, dopóki czara gniewu i oburzenia wykluczonych nie przelała się. Polityka polegająca na niedostrzeganiu wyzwań i zarządzaniu kryzysowym jest polityką reakcyjną i jest najgorszą oraz najdroższą formą polityki.

Polityka progresywna polega na tym, by wyzwania dostrzegać odpowiednio wcześniej, bo wtedy można je zamienić w szansę. Osoby z niepełnosprawnościami w gospodarce

poprzemysłowej mogą w większości przypadków być doskonałymi pracownikami i zaangażowanymi obywatelami swoich wspólnot. Niewykorzystanie ich potencjału jest nie tylko niehumanitarne, jest po prostu głupotą i marnotrawstwem. Nie inaczej rzecz się ma z ludźmi starszymi, osobami zmarginalizowanymi ze względu na przemiany rynku pracy, młodzieżą. Nie ma ani powodu, ani sensu, by ktokolwiek pozostawał poza wspólnotą. Potrzebni są wszyscy, by poradzić sobie z innymi, obiektywnymi wyzwaniami, jak choćby zaopatrzenie zmieniających się potrzeb społecznych czy adaptacja do zmian klimatycznych.

Nie istnieją niestety gotowe recepty. Skuteczna integracja i inkluzyjny, zrównoważony rozwój, którego celem nie jest maksymalizacja wskaźników statystycznych, tylko podniesienie realnej jakości życia wszystkich mieszkańców, wymaga otwarcia na innowacje we wszystkich sferach miejskiego życia, ze sposobem sprawowania władzy włącznie. Dobiega końca model zarządzania technokratycznego miastami, co jednak nie oznacza, że zarządca sprawność przestaje się liczyć. Przeciwnie, jest konieczna, by uczynić mieszkańców współzarządcami nie tylko w okresie wyborów.

Jak się odnoszą powyższe stwierdzenia do miast progresywnych? Warto zacząć szukać odpowiedzi od lektury deklaracji założycielskiej i kolejnych dokumentów programowych. Już jednak widzę grymas i komentarze: papier zniesie wszystko, nawet najbardziej progresywne idee. To prawda, dlatego warto też odtworzyć proces, w jakim wszystkie te deklaracje i dokumenty były tworzone. Powstawały podczas odbywających się co pół roku zjazdów, za każdym razem w innym z miast, i są efektem wielogodzinnych dyskusji o konkretnych problemach: jak skutecznie uporządkować ład przestrzenny i zlikwidować chaos reklam zewnętrznych? Jak prowadzić politykę mieszkaniową? Jak modernizować transport publiczny? Żmudne dyskusje w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań, których efektem jest coraz większa samowiedza uczestników. To właśnie ta samowiedza, a nie papierowe deklaracje jest najważniejszym dorobkiem progresywnych. Gdy po czterech latach dobiega końca samorządowa kadencja, doskonałym podsumowaniem tego dorobku jest niniejsze opracowanie, w którym zaprezentowano dobre praktyki progresywnej polityki miejskiej wdrażane w konkretnych miastach. To już nie są deklaracje, tylko realizowane przedsięwzięcia, wprowadzane zmiany instytucjonalne i innowacyjne rozwiązania.

Jesienią br. dorobek ten ocenią mieszkańcy. Nie ma lepszego sposobu sprawdzenia niż demokratyczny test urny wyborczej. W tym roku próba ta jednak ma szczególnie ważne znaczenie, bo nie dotyczy jedynie oceny pracy konkretnych osób, lecz samej progresywnej polityki miejskiej. Pozytywny werdykt potwierdzi, że istnieje realna alternatywa, a inna progresywna polityka jest nie tylko możliwa, ale i pożądana.

Zaczynamy – deklaracja słupska

DEKLARACJA WSPÓŁPRACY NA RZECZ PROGRESYWNEJ POLITYKI MIEJSKIEJ

My, burmistrzowie i burmistrzynie, prezydentki i prezydenci polskich miast, stwierdzamy, że nasze miasta potrzebują nowego impulsu i progresywnej polityki, aby zapewnić jak najwyższą jakość życia wszystkim mieszkańcom i mieszkankom.

Drogą do tego celu jest trwały, zrównoważony rozwój polegający na jak najlepszym wykorzystaniu dostępnych zasobów ludzkich, kulturowych, środowiskowych i materialnych z troską o ich odnawianie, tak by mogły służyć również przyszłym pokoleniom.

Uznajemy, że każdemu należy się szacunek i że każdy ma prawo współdecydować o sprawach wspólnoty oraz uczestniczyć w jej życiu zgodnie ze swoimi aspiracjami i możliwościami. Pośród naszych zasad jest współzarządzanie, a także transparentność i rozliczalność wybieralnych organów władzy.

Deklarujemy, że będziemy ze sobą współpracować przy rozwoju instrumentów i narzędzi progresywnej polityki miejskiej, dzieląc się wiedzą i doświadczeniem.

Miasta progressywne to my

BARTOSZYCE

CZERSK

MIELNO

SEJNY

USTKA

BRANIEWO

KALISZ

ŚWIDNICA

Partycypacja – mieszkańcy decydują

DĄBROWA GÓRNICZA

Uważamy, że miasto to nie jest coś, co można stworzyć w pojedynkę. Dobre zarządzanie miastem, działania na rzecz podnoszenia jakości życia i atrakcyjności miasta muszą odbywać się razem z mieszkańcami. Celem nie są fasadowe działania, ale realne włączanie mieszkańców w proces decyzyjny. Zaczynamy niniejszą publikację od tego tematu, bo partycypacja powinna być obecna w każdym obszarze działań samorządu. Jak rozumiemy dobrą partycypację miejską? Zobaczcie na przykładzie działań w Dąbrowie Górniczej podejmowanych z organizacjami pozarządowymi i przy organizacji budżetu partycypacyjnego (obywatelskiego).

Współdziałanie gminy Dąbrowa Górnicza z organizacjami pozarządowymi oparte jest na **dąbrowskim modelu współpracy** – unikalnym systemie, wypracowanym wspólnie z instytucjami – Dąbrowskim Forum Organizacji Pozarządowych, Radą Działalności Pożytku Publicznego Miasta Dąbrowa Górnicza, Wydziałem Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej UM w Dąbrowie Górniczej oraz Centrum Aktywności Obywatelskiej.

Współpracę oparliśmy na wartościach – pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwie, efektywności oraz uczciwej konkurencji i jawności. Za cel obraliśmy rozwój społeczeństwa obywatelskiego poprzez wzmacnianie potencjału organizacji pozarządowych, sektora ekonomii społecznej oraz partycypacji obywatelskiej i publicznej mieszkańców Dąbrowy Górniczej.

Zależy nam na stworzeniu przyjaznego otoczenia dla rozwoju trzeciego sektora i podmiotów ekonomii społecznej. Służy temu wypracowany partycypacyjnie **Program Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w Dąbrowie Górniczej** (I. 2008–2013, II. 2014–2020). W ramach niego obowiązują finansowe i pozafinansowe formy współpracy. Wymieniamy tylko niektóre: wspólne tworzenie strategii rozwoju, konsultowanie aktów prawnych, wzajemne informowanie, promowanie działań trzeciego sektora, udostępnianie niezbędnej infrastruktury, prowadzenie Centrum Aktywności Obywatelskiej, organizacja Festiwalu Ludzi Aktywnych.

W ramach powołanego w 2007 roku **Dąbrowskiego Forum Organizacji Pozarządowych (DFOP)**, którego założycielami były 33 organizacje, a które obecnie skupia ponad 100 podmiotów działających na rzecz społeczności miasta Dąbrowa Górnicza wybierani są przedstawiciele Rady Działalności Pożytku Publicznego i rekomendowane różnego rodzaju postulaty. To DFOP jest partnerem samorządu w zakresie wspierania aktywności obywatelskiej. Forum świetnie działa jako przebiegacz informacji wewnątrz trzeciego sektora. Do DFOP może przystąpić każda organizacja pozarządowa działająca na rzecz mieszkańców Dąbrowy Górniczej.

Rada Działalności Pożytku Publicznego Miasta Dąbrowa Górnicza odgrywa rolę ciała monitorującego realizację Programu Współpracy, ale i rekomenduje rozwiązania i konsul-

tuje akty prawne dotyczące działania trzeciego sektora i dla nich ważne. Rada liczy 10 członków (3 od prezydenta miasta, 2 z rady miejskiej i 5 z NGO). Zarówno rada, jak i Forum Organizacji są strażnikami **mapy kooperacji**, czyli rocznego programu współpracy z organizacjami pozarządowymi. Program jest wypracowywany w drodze szerokich konsultacji prowadzonych etapowo od czerwca do października za pomocą: zbierania propozycji od organizacji pozarządowych i wydziałów merytorycznych UM, spotkań poświęconych wypracowywaniu zasad współpracy i karty oceny projektów, spotkań strony pozarządowej i samorządowej oraz udostępnienia danych w BIP i na stronie ngo.dabrowa-gornicza.pl.

Wreszcie **Centrum Aktywności Obywatelskiej** – komórka UM, siedziba Wydziału Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej UM, to miejsce, w którym każdy uzyska pomoc i informacje w zakresie działalności trzeciego sektora, pozna możliwości włączenia się w procesy współdecydowania o mieście (konsultacje, Dąbrowski Budżet Partycypacyjny oraz rewitalizacja Śródmieścia Dąbrowy Górniczej). Centrum oferuje także porady z zakresu zakładania i działania przedsiębiorczości społecznej, pozyskiwania środków i prawne. Organizujemy szkolenia z zakresu księgowości, prawa, marketingu. Dajemy też wsparcie infrastrukturalne (sale do spotkań, zaplecze biurowe, sale szkoleniowe, dostęp do komputera, skanera oraz internetu, możliwość wypożyczenia rzutnika multimedialnego) – nasze Centrum wciąż tętni życiem. Pośród licznych działań Centrum prowadzi także Dąbrowską Akademię Obywatelską i współpracuje z Klubami Wolontariusza. W Dąbrowie Górniczej pierwszy model budżetu partycypacyjnego (DBP) opracowaliśmy w 2012 roku (grupa przedstawicieli prezydenta miasta, radnych i członków NGO). Zanim rada miejska przyjęła go uchwałą, model został poddany konsultacjom społecznym. Była to jedna z pierwszych procedur tego typu w kraju i pierwsza w województwie śląskim.

W ramach czterech edycji tego modelu Dąbrowskiego Budżetu Partycypacyjnego złożonych zostało 946 projektów, z czego 244 zostały wybrane do realizacji przez mieszkańców, a ich łączna wartość przekracza 29 mln zł. W pierwszej edycji brało udział 27 dzielnic, rywalizując o budżet wysokości 5 mln zł. Mieszkańcy wybierali do realizacji inwestycje drogowe, nowe place zabaw, boiska i siłownie zewnętrzne, budowę skwerów, zakładanie monitoringu. Dofinansowywano także projekty społeczne – wyposażenie bibliotek, organizację koncertów, spotkań i warsztatów dla różnych grup wiekowych. Model ten obejmował następujące etapy: akcja informacyjno-edukacyjna, składanie projektów dzielnic, głosowanie. Z czasem zdiagnozowaliśmy istotne minusy tego modelu – prezentacje projektów stawały się swoistym „konkurem piękności”, a nam zależało na ważnych dyskusjach o danej dzielnicy; zabrakło także czasu na pogłębiony dialog z mieszkańcami i możliwości wpływu na poszczególne przedsięwzięcia w trakcie ich realizacji. Dlatego przyszedł czas na wdrożenie **modelu 2.0. DBP pod hasłem „Dialog, otwartość, zaangażowanie”**.

Siłą DBP 2.0 – nowej wersji budżetu ma być zastąpienie dyskusji nad jednostkowymi projektami **rozmową na temat potrzeb całej dzielnicy**. W nowej edycji pomagają w tym animatorzy, których zadaniem jest prowadzenie cyklicznych spotkań z mieszkańcami w każdej z 35 dzielnic miasta. Spotkania te zaplanowano w ten sposób, by zaczynając od mapowania i zdiagnozowania potrzeb dzielnicy, zbierania pomysłów na projekty, **poprzez dyskusję i warsztaty, wyłonić priorytety dla dzielnicy**. Dopiero na końcu tego działania, wspólnie z mieszkańcami i przy pomocy urzędników, można przystępować do wypracowywania konkretnych projektów do realizacji. Tym, co nowy model najbardziej różni od wcześniejszej wersji, jest zasadnicza rezygnacja z głosowania na rzecz osiągnięcia kompromisu przez uczestników spotkań konsultacyjnych. Założono, że głosowania odbywają się tylko w tych dzielnicach, w których nie uda się wybrać projektu lub kilku projektów akceptowanych przez wszystkich uczestników konsultacji. Nowy, innowacyjny w skali kraju model Dąbrowskiego Budżetu Partycypacyjnego zakłada przede wszystkim

KONTAKT DO NAS:

www.ngo.dabrowa-gornicza.pl
www.twojadabrowa.pl

Wydział Organizacji Pozarządowych
i Aktywności Obywatelskiej

– zespół ds. organizacji pozarządowych,
tel.: 668 573 952
e-mail: cao@dabrowa-gornicza.pl

– zespół ds. budżetu partycypacyjnego,
tel.: 518 270 597
e-mail: twojadabrowa@dabrowa-gornicza.pl

spotkania animacyjne, podczas których stworzona zostaje mapa zasobów lokalnych. Ten etap stanowi punkt wyjścia dla całego procesu. Podczas spotkania animator przekazuje informację na temat tego, co w dzielnicy w ostatnich latach zostało zrealizowane w ramach DBP, budżetu gminy i środków zewnętrznych oraz opowiada o planowanych inwestycjach. Spotkanie to wstęp do wypracowania wspólnej wizji dzielnicy. Następnym etapem dopiero jest zgłaszanie pomysłów przez mieszkańców. Rozumiemy to jako moment kreowania wspólnej wizji dzielnicy i odpowiedzi na pytanie, co w dzielnicy należy zmienić, udoskonalić lub stworzyć. **Dzielnicowe Fora Mieszkańców** to rozpoczęcie dyskusji o tym, co w dzielnicy w ramach Dąbrowskiego Budżetu Partycypacyjnego należy zrealizować. Na dyskusję moderowaną przez animatora

przewidziano od 3 do 7 spotkań. Wszystko zależy od skali wyzwań, jakie stoją przed dzielnicą, a także aktywności, umiejętności dialogu oraz zaangażowania jej mieszkańców.

Dąbrowskie doświadczenia w stosowaniu procedury budżetu partycypacyjnego pokazują, iż włączenie obywateli we współdecydowanie o mieście przynosi pozytywne efekty. Nie tylko ułatwia identyfikację najistotniejszych potrzeb największej części mieszkańców, pozwala skutecznie odpowiadać na oczekiwania czy podnosi poziom zaufania społecznego, lecz także wspomaga integrację społeczności lokalnej. Procedura ta ma jednak sens tylko wtedy, gdy jej model wypracowany jest lokalnie, na podstawie zdefiniowanych w społecznościach lokalnych zasobów i deficytów.

Demografia w miastach – zostańcie z nami

OSTRÓW WIELKOPOLSKI STARACHOWICE ŚWIDNICA

Koncepcje rozwoju miasta powinny brać pod uwagę aktualne trendy demograficzne. Zwiększanie się liczby osób w wieku poprodukcyjnym (w mniejszych i średnich miastach grupa ta przekracza już stopniowo barierę 30% populacji), odpływ ludzi młodych, to wyzwania, którym staramy się sprostać. Miasta progresywne tworzą szeroką ofertę dla seniorów, ale też chcą przyciągać ludzi młodych i przedsiębiorczych. Jako małe i średnie miasta konkurujemy z metropoliami o 20- i 30-latków. Uważamy, że wiele działań w naszych miastach zaprzecza stereotypom na nasz temat. W dalszej części publikacji piszemy o przyjaznej polityce mieszkaniowej dla młodych, staramy się szukać także rozwiązań ułatwiających dostęp do żłobków i przedszkoli, budujemy nasze miasta do życia w stylu tzw. *slow life*, tworzymy szeroką ofertę kulturalno-sportową.

We wstępie wskazaliśmy dwa główne zdiagnozowane obszary, w których polityki miejskie powinny i mogą reagować na uwarunkowania demograficzne. Pierwszym jest **depopulacja** (tzw. zjawisko *shrinking cities*), a drugim **starzenie się** naszych społeczności. Traktujemy je jako wyzwania, nie zaś bariery rozwojowe naszych miast.

Od 2016 roku gmina miasto Świdnica (w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Przedsiębiorców i Kupców Świdnickich, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Starostwem Powiatowym oraz Powiatowym Urzędem Pracy) podjęła szeroko zakrojone działania mające na celu stworzenie platformy współpracy między samorządem i przedsiębiorcami na rzecz promocji miasta Świdnica jako dobrego miejsca do pracy i zamieszkania. Tak wystartował kompleksowy, nowatorski w skali kraju **projekt „Zostańcie z nami – miasto i powiat Świdnica”**. Głównym celem jest pokazanie młodym ludziom, jakie możliwości zawodowe istnieją w ich najbliższym otoczeniu. Przygotowaliśmy szeroką paletę **działań edukacyjnych, motywacyjnych i promocyjnych** dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, które pomagają w tworzeniu i realizacji planów zawodowych oraz kształtują świadomość i obraz pracy w warunkach obecnej gospodarki rynkowej. Podczas **warsztatów z doradztwa zawodowego** młodzież nabywa umiejętności skutecznego poruszania się po rynku pracy oraz buduje własne ścieżki kariery zawodowej. Postawiliśmy na rozwój kluczowych kompetencji. W formie aktywnych działań, w ramach **edukacji ekonomicznej**, uczestnicy projektu rozwijają ważną świadomość potrzeby

pracy, umiejętność gospodarowania pieniędzmi. Poznają także podstawy funkcjonowania gospodarki rynkowej, a wszystko podsumowuje **miejska gra ekonomiczna**.

Strategicznym elementem projektu jest propagowanie lokalnych przedsiębiorców jako potencjalnych przyszłych pracodawców. Zaproponowaliśmy wizyty w świdnickich przedsiębiorstwach, podczas których młodzież poznaje mechanizm funkcjonowania zakładów oraz specyfikę i charakter różnego rodzaju stanowisk pracy. Pomiędzy firmami a świdnickimi szkołami średnimi nawiązaliśmy współpracę dydaktyczną – powstały **klasy patronackie**, w ramach których realizujemy szkolenia, doposażamy pracownie, organizujemy praktyki i staże zawodowe. Organizujemy także **cykliczne otwarte spotkania z liderami świdnickiej społeczności**, które są nie tylko okazją do zaprezentowania się firmy lub osoby, ale przede wszystkim przekonują i motywują młodych ludzi, by pięknie żyć i nie bać się działać. „Największe bariery to te w naszych głowach” – mówił Mariusz Kędziński, jeden z zaproszonych gości.

Zdając sobie sprawę z wpływu IT na rozwój praktycznie każdej dziedziny życia, stworzyliśmy program nazwany **„Liga niezwykłych umysłów”**. Chcieliśmy dać szansę na kształcenie się w tym kierunku bardzo wcześnie. Poprzez zabawę, korzystając z najnowocześniejszych narzędzi, uczestnicy projektu poznają języki programowania i kodowania.

Wychodząc z założenia, że zaangażowanie mieszkańców w sprawę miasta silniej wiąże ich z miejscem zamieszkania, sprawia, że czują, że miasto jest naprawdę ich, realizujemy także **edukację obywatelską**. Prezydent Świdnicy Beata Moskal-Słaniewska prowadzi spotkania z uczniami klas siódmych szkół podstawowych mające na celu pokazanie kompetencji samorządów, ich zadań i obowiązków, a także uświadamia wagę aktywności mieszkańców w życiu miasta oraz ich wpływ

na miejskie przedsięwzięcia. Na koniec chcemy wspomnieć o organizowanych w ramach projektu konkursach takich jak „ZaLOGOWANI” i „Mój pierwszy milion”. Do tej pory objęliśmy programem ponad 500 uczniów i kilkanaście przedsiębiorstw, a projekt wciąż się rozbudowuje. Efekty możecie oglądać na stronie **www.zalogowani.pl**

Długofalowa polityka senioralna w Polsce na lata 2014–2020 określa dla całego kraju cele i kierunki w zakresie opieki, pomocy medycznej, bezpieczeństwa, przestrzeni i aktywizacji osób starszych. Działania w miastach mają charakter uzupełniający w stosunku do polityk krajowych.

Chcemy być miastami przyjaznymi seniorom, a tym samym działać z uwzględnieniem różnorodnych potrzeb seniorów. W Ostrowie Wielkopolskim sprawy seniorów są nam bardzo bliskie. Najlepiej świadczą o tym wyróżnienia dla naszego miasta za wspieranie osób starszych. Ostrów Wielkopolski od 2016 roku posiada tytuł Gminy Przyjaznej Seniorom i również w tym samym roku dołączył do prestiżowej sieci Miast Przyjaznych Starzeniu Światowej Organizacji Zdrowia. Tym samym znalazł się w gronie ponad 300 miast z całego świata i jednym z trzech polskich miast – obok Gdyni i Poznania, które zostały wyróżnione przez WHO. Jako jedno z pierwszych miast w naszym kraju wprowadziliśmy **program teleopieki** adresowany do osób samotnych po 60. roku życia. To rozwiązanie pozwala seniorom na wezwanie pomocy w każdych okolicznościach, niezależnie od tego, czy potrzebna jest pomoc medyczna, zagrożone jest bezpieczeństwo, zdrowie lub życie, czy też potrzebne jest innego rodzaju wsparcie. Opieką w ramach programu objęto do tej pory 60 seniorów. Każdy z nich bezpłatnie otrzymał bransoletkę z tzw. przyciskiem życia. Wystarczy jedno naciśnięcie przycisku na nadajniku noszonym przez starszą osobę, aby mogła ona wezwać pomoc z Telecentrum Opieki.

W Ostrowie Wielkopolskim od 2015 roku funkcjonuje również **Ostrowska Karta Seniora**, której ofertę i płynące z niej korzyści nieustannie poszerzamy. Karta daje mieszkańcom po 60. roku życia zniżki w miejskich instytucjach kultury oraz na produkty i usługi oferowane przez prywatnych przedsiębiorców, którzy są partnerami tego programu. O jego powodzeniu świadczy fakt, że Ostrowską Kartę Seniora posiada już ponad 8600 osób i pozyskaliśmy dotąd 176 partnerów (właściciele sklepów, firm i różnego rodzaju usługodawców). W naszym mieście dbamy też o zdrowie seniorów, oferując im bezpłatne szczepienia przeciwko grypie, które finansujemy z budżetu miasta.

Po oddanym do użytku w 2016 roku **Dziennym Domu Senior-WIGOR** w 2018 roku wsparliśmy seniorów także **Klubem Seniora**. Jest to miejsce spotkań, w którym mogą poczytać prasę, wspólnie obejrzeć film, wypić kawę i porozmawiać. Miasto powierzyło prowadzenie klubu Stowarzyszeniu „Ludzie dla Ludzi”, które oferuje bogaty program działalności. To np. **różnorodne zajęcia dla seniorów**, m.in.: informatyczne, językowe, edukacyjne, kulturalne, a także spotkania z dietetykiem, pielęgniarką, radcą prawnym, spotkania z ciekawymi ludźmi, podróżnikami

oraz zajęcia umożliwiające aktywność ruchową. W mieście trwają też prace, których efektem będzie 14 nowych **mieszkań komunalnych dla seniorów, przystosowanych również do wymagań osób z niepełnosprawnościami**. Z kolei od 2017 roku funkcjonuje już w Ostrowie pierwsze pilotażowe mieszkanie chronione. Przeznaczone jest ono dla osób, które wymagają pomocy w codziennym funkcjonowaniu, lecz bez konieczności opieki całodobowej.

Dbłość i troska o potrzeby starachowickich seniorów to jeden z priorytetów prezydenta miasta Marka Materka. Poprawie jakości życia osób starszych służą takie inicjatywy, jak utworzenie **Domu Dziennego Pobytu dla Seniorów**, powołanie

Centrum Inicjatyw Senioralnych, wydanie Starachowickiej Karty Seniora 60+, powołanie Rady Seniorów, Klubu Seniora „Manhattan” oraz uruchomienie kawiarenki internetowej „e-Seniorek”.

W listopadzie 2014 roku powołana została **Starachowicka Rada Seniorów**, z którą konsultowane są działania podejmowane przez gminę na rzecz tej grupy. Rada liczy 25 członków, składa się z przedstawicieli organizacji reprezentujących środowiska seniorów. Dzięki współpracy z Radą wprowadzona została „koperta życia”, organizowany jest Starachowicki Dzień Seniora, odbywają się wspólne konsultacje społeczne, przeprowadzona została debata międzypokoleniowa pt. „Seniorzy kontra Juniorzy”.

Naszym celem jest także poprawa jakości życia samotnych seniorów i stworzenie miejsca ułatwiającego ich integrację. W grudniu 2015 roku uruchomiony został Dom „Senior+” – placówka wsparcia dziennego przeznaczona dla 35 domowników. W maju 2016 roku utworzono Klub Seniora „Manhattan” dla 40 osób. Kontynuacją polityki senioralnej jest wprowadzenie – podobnie jak w Ostrowie – programu **Starachowicka Karta Seniora 60+**, oferującego posiadaczom tańsze zakupy i usługi dzięki sieci partnerów programu, którzy udzielają bonifikat i rabatów. Do tej pory wydaliśmy 3420 kart. W ramach programu z gminą współpracuje 73 partnerów.

W celu przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu seniorów w listopadzie 2017 roku została otwarta kawiarenka internetowa „e-Seniorek”, która dostępna jest bezpłatnie dla posiadaczy karty seniora 60+. Kawiarenka oferuje dostęp do prasy, książek, możliwość skorzystania z kserokopiarki, skanera i tablicy multimedialnej. Kawiarenkę prowadzi wykwalifikowany pracownik, a także wolontariusze, którzy udzielają porad i uczą obsługi programów komputerowych.

W Starachowicach organizujemy także spotkania integracyjne, potańcówki dla samotnych seniorów we współpracy z lokalnymi hotelami. Pierwsze potańcówki w 2015 i 2016 roku poprowadziła DJ Wika – najstarsza didżejka w Polsce. Wszystkie działania gminy dotyczące seniorów są konsultowane dzięki ścisłej współpracy z Radą Seniorów i Uniwersytetem Trzeciego Wieku. Na potrzeby działalności tych organizacji gmina udostępnia bezpłatnie pomieszczenia służące za biura i sale wykładowe. W grudniu 2017 roku dzięki współpracy z Towarzystwem Rozwoju Starachowic PARTNER powstało Centrum Inicjatyw Senioralnych (CIS). W ramach Centrum Inicjatyw Senioralnych prowadzony jest **punkt samopomocy dla seniorów**. Innowacyjnym działaniem gminy Starachowice było utworzenie **senior-patrolu**. Jego zadaniem jest patrolowanie ulic miasta

KONTAKT DO NAS:

OSTRÓW WIELKOPOLSKI

Robert Włodarczyk, Biuro Promocji Miasta w Ostrowie Wielkopolskim, tel.: 62 582 21 11
e-mail: rwlodarczyk@umostrow.pl

STARACHOWICE

Piotr Ambroszczyk, kierownik Referatu Polityki Senioralnej Urzędu Miejskiego, tel.: 668 216 211
e-mail: seniorzy@starachowice.eu

ŚWIDNICA

Anna Skrzypacz, dyrektor Wydziału Funduszy Zewnętrznych i Rozwoju Gospodarczego, tel: 748562904, e-mail: a.skrzypacz@um.swidnica.pl

i zgłaszanie ubytków w infrastrukturze, zakłóceń porządku, a także przekazywanie informacji o osobach potrzebujących pomocy. Patrole swoje raporty przekazują bezpośrednio do odpowiednich komórek UM.

Dzięki naszym działaniom udowadniamy, że wyzwanie, którym jest starzenie się społeczeństwa, może być katalizatorem zmian przynoszących rozwój lokalnej społeczności. Naszymi działaniami chcemy pokazać, że nasze miasta – małe i średnie – mają niewątpliwe atuty i przewagi nad metropoliami: dają możliwość prowadzenia spokojniejszego trybu życia, tworzą dogodne warunki dla rodzin z dziećmi, mają stosunkowo mniejszy ruch uliczny oraz w każdym przypadku atrakcyjniejszą bazę rekreacyjno-sportową. Zapraszamy do naszych miast!

Chcemy oddychać czystym powietrzem

GORLICE WADOWICE

Dwa z naszych miast progresywnych, Gorlice i Wadowice, leżą w Małopolsce – jednym z regionów Europy o najbardziej zanieczyszczonym powietrzu. Oddychanie nim stanowi ekwiwalent wypalenia średnio 2500 papierosów rocznie i ma ogromny wpływ na jakość życia i zdrowie mieszkańców. Zanieczyszczenie powietrza jest niemal w całości wynikiem spalania węgla w niskosprawnych instalacjach grzewczych.

Choć rozwiązanie problemu nie do końca leży w zasięgu samorządów, wymaga bowiem wdrożenia rozwiązań na skalę całego kraju eliminujących paliwa stałe jako źródło energii cieplnej wytwarzanej przez indywidualne gospodarstwa domowe, nasze miasta podejmują szereg potrzebnych działań, którymi chcemy podzielić się z innymi.

W pierwszej kolejności **stawiamy na edukację i doradztwo indywidualne**. W obu naszych miastach pracują **ekodoradcy** zajmujący się problematyką wymiany źródeł ciepła, termomodernizacji i edukacji ekologicznej. Ich rolą jest pomoc mieszkańcom w wypełnieniu formalności potrzebnych do korzystania z oferowanych przez nas programów wsparcia. Ekodoradcy realizują też projekty edukacyjne.

W szkołach organizujemy adresowany do uczniów i ich rodziców program „**Chcę oddychać czystym powietrzem**”; organizuje-

my też wydarzenia promujące ekologię (EkoSfera, European Mobility Week, Tydzień Ziemi, warsztaty EkoStart) i konkursy na najlepsze prace plastyczne czy filmy krótkometrażowe. Mieszkańców zachęcamy do podnoszenia efektywności energetycznej gospodarstw domowych, rozdajemy zestawy pozwalające oszczędzać energię oraz żarówki LED z informacjami o prostych sposobach zmniejszenia zużycia energii. Promujemy również szacunek do zieleni, przy okazji naszych eventów rozdając sadzonki roślin antysmogowych. Wszyscy nowo narodzeni wadowiczanie otrzymują zaś na start sadzonkę drzewa.

Targi budowlane są sposobem na promocję nowoczesnych systemów grzewczych, odnawialnych źródeł energii oraz technologii budownictwa niskoenergetycznego. Biegi i inne imprezy sportowe promują dbałość o środowisko naturalne. A dla młodszych dzieci ciekawym pomysłem jest **bajka edukacyjna „Przygoda z wróżką Flora”**, której akcja toczy się w Gorlicach. W wydanie książki zaangażowano uczniów szkół ponadpodstawowych, tekst jest wynikiem konkursu literackiego, ilustracje wykonał lokalny artysta.

W drugiej kolejności stale **mierzymy, monitorujemy i kontrolujemy jakość powietrza, a także efektywność energetyczną budynków**. Zarówno w Gorlicach, jak i w Wadowicach raz w roku przez dwa tygodnie organizujemy przeglądy termowi-

zyjne budynków, pomagając mieszkańcom zidentyfikować miejsca „ucieczki” ciepła z ich budynków. W Gorlicach działa aplikacja Złap Smoga umożliwiająca zgłaszanie przypadków spalania odpadów w domowych paleniskach oraz system monitoringu jakości powietrza oparty na 18 czujnikach, który pozwala mieszkańcom sprawdzać na bieżąco jakość powietrza w ich okolicy.

Wadowice współpracują z Krakowskim Alarmem Smogowym i wspólnie obsługują mobilne laboratorium pomiarowe stojące do niedawna na wadowickim rynku. Stacja również podaje godzinowe odczyty z prowadzonych pomiarów, które śledzić można online i za pomocą aplikacji. W oparciu o nie opracowaliśmy system wizualnej informacji o jakości powietrza, która podawana jest na specjalnych tablicach znajdujących się we wszystkich gminnych placówkach oświatowych oraz budynkach użyteczności publicznej.

Ważnym uzupełnieniem naszych działań są **kontrole spalania prowadzone przez straż miejską**, obejmujące każdego roku kilkaset gospodarstw domowych.

Pomiary i edukacja stanowią uzupełnienie najważniejszego z działań, czyli **wsparcia finansowego adresowanego do mieszkańców likwidujących kotły grzewcze na paliwa stałe**. W Gorlicach i Wadowicach korzystamy ze środków WFOŚiGW w Krakowie, dzięki czemu sfinansowaliśmy likwidację kilkuset

przestarzałych kotłów na paliwa stałe, zastępując je nowoczesnymi kotłami gazowymi kondensacyjnymi, kotłami na pellet czy węgiel posiadającymi certyfikat ekoprojektu. Nasze miasta korzystają również z Regionalnego Programu Operacyjnego, z którego wsparciem gmina Wadowice planuje likwidację w latach 2018–2020 aż 345 niskosprawnych kotłów węglowych.

Szukamy też nowych rozwiązań. Gorlice we współpracy z gminą Sękowa starają się o dofinansowanie na odwierty w poszukiwaniu wód geotermalnych. Mają one dostarczyć ciepło dla domów i mieszkań na terenie miasta, a dodatkowo zwiększyć atrakcyjność turystyczną regionu po powstaniu kompleksu basenów termalnych. Wadowice w porozumieniu z 8 gminami stworzyły spółdzielnię energetyczną (klaster) i wnioskuje o dofinansowanie z Regionalnego Programu Operacyjnego na budowę instalacji fotowoltaicznych, pomp ciepła i kolekto-

KONTAKT DO NAS:

GORLICE
Kamila Pakuła
ekodoradca Urzędu Miejskiego w Gorlicach
tel.: 572 908 868
e-mail: ekodo-radca@um.gorlice.pl

WADOWICE
Szymon Lukaj
ekodoradca Urzędu Miejskiego w Wadowicach
tel.: 507 284 900
e-mail: slukaj@wadowice.pl

rów słonecznych na obszarze spółdzielni. Pieniądze mają być wsparciem do inwestycji podejmowanych przez mieszkańców. Oprócz tego nasze samorządy podejmują współpracę ze spółkami Skarbu Państwa – producentami i dystrybutorami energii. Naszym celem jest modernizacja ciepłownictwa powiatowego (kotłownie węglowe, linie przesyłowe), ale również pomoc w dotarciu do mieszkańców z ofertą ponownego uruchomienia nieużywanych przyłączy gazowych. Przejście na ogrzewanie gazowe i miejską sieć ciepłowniczą to również dobre sposoby walki z zanieczyszczeniem powietrza.

Współpracujemy również z podmiotami prywatnymi, jak choćby dystrybutorami oczyszczaczy powietrza, których testy przeprowadzamy w naszych przedszkolach, dzięki czemu korzystają one z nich bezpłatnie. Po takich testach dwa oddziały przedszkolne w Wadowicach zostały wyposażone w te urządzenia, zakup kolejnych jest w trakcie realizacji.

Polityka transportowa – działamy kompleksowo i konsekwentnie

WADOWICE

Polityka transportowa ma kluczowy wpływ na jakość życia w mieście i jego atrakcyjność. W Polsce poziom zmotoryzowania (liczba samochodów na 1000 mieszkańców) znacznie przekracza średnią w Unii Europejskiej, zaś natężenie ruchu samochodowego na ulicach małych miast dorównuje tym dużym. Jednocześnie to właśnie małych miast nie stać często na znaczącą rozbudowę infrastruktury drogowej i jej późniejsze utrzymanie. Zwłaszcza że w jej następstwie, jak pokazują badania, natężenie ruchu samochodowego wcale nie spada.

Problem w tym, że opinia publiczna rozwiązanie problemu korków i braku miejsc parkingowych widzi właśnie w inwestycjach w drogi i parkingi, a nie w bardziej przemyślanych i nastawionych na długotrwały efekt działaniach. Jakże to działania?

Wadowice, przez które przebiegają dwie jednojezdniowe drogi krajowe, krzyżujące się z dwiema wymagającymi remontu liniami kolejowymi, to miasto, gdzie jak w soczewce skupiają się wyzwania współczesnej polityki transportowej miast. Specyfika małego miasta stawia dodatkowe wymagania, definiowane skromnym budżetem i przyzwyczajeniami mieszkańców, od wielu lat pozbawionych transportu publicznego i przywykłych do korzystania z samochodu jako podstawowego sposobu

przemieszczania się. Z drugiej strony, małe miasto pozwala na szybkie wdrożenia i natychmiastowe, widoczne efekty.

Skoro mieszkańcy domagają się inwestycji w infrastrukturę, podstawą progresywnej polityki transportowej powinna być taka jej rozbudowa, która przede wszystkim poprawia atrakcyjność przestrzeni publicznej ulic i chodników, a do tego przyczynia się do zmiany nawyków komunikacyjnych ich użytkowników. W efekcie tego inwestycje w infrastrukturę podnosić

będą jakość życia mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że **jakość życia to najważniejszy atut, jaki małe miasto ma do zaoferowania w konkurencji z metropolią.**

Wygodne chodniki, na których brak zaparkowanych samochodów, nie brakuje za to ławek i cienia potrzebnego zwłaszcza osobom starszym, ulice z ruchem samochodowym o niskiej intensywności, drogi i ścieżki rowerowe – wszystko to powinno stać się standardem, który tworzy przestrzeń wymiany poglądów i nawiązywania znajomości. W huku przejeżdżających aut, na pozabawionym cienia i miejsc do siedzenia chodniku rozmowa z drugim człowiekiem jest trudna. Reforma transportowa niesie więc ze sobą często pomijany w analizach pierwiastek przemiany społecznej, stanowiąc ważny element budowy demokracji lokalnej.

W Wadowicach wzięliśmy sobie to do serca. Zaczęliśmy od **uporządkowania ruchu w centrum miasta**, wyprowadzając z niego busy i przenosząc je na dworzec samochodowy przy obwodnicy. Tuż obok znajduje się dworzec kolejowy, który przejęliśmy również na własność. Dzięki temu oba dworce, uzupełnione o parkingi sa-

mochodowe i drogi rowerowe, utworzą jeden węzeł przesiadkowy typu *park&ride*, umożliwiający dojazd do aglomeracji krakowskiej pociągiem. Pracujemy obecnie nad przebudową linii kolejowej łączącej Wadowice z Bielskiem i Krakowem, a w perspektywie uruchomienie połączeń kolei aglomeracyjnej stanowiących nowoczesne rozwiązanie transportowe dla całego regionu. Celem jest stworzenie spójnego układu komunikacyjnego uwzględniającego wszystkich użytkowników przestrzeni miejskiej i wyposażonego w elektroniczne systemy kierowania ruchem.

W działaniach tych opieramy się na badaniach naukowych i pomiarach przeprowadzonych na nasze zamówienie przez Politechnikę Krakowską, która opracowała **studium transportowe dla Wadowic**, z diagnozą najważniejszych problemów i wskazówkami do ich rozwiązania. Priorytetem wynikającym ze studium jest ograniczenie ruchu samochodowego w centrum i odzyskanie przestrzeni dla mieszkańców, a także uregulowanie zasad parkowania na terenie miasta. Centrum miasta stać się ma strefą zamieszkania, z dominującym ruchem pieszym i deptakiem na głównej ulicy.

Stawiamy również na drogi rowerowe, stanowiące alternatywę dla ruchu samochodowego i pieszego. Sieć dróg rowerowych i ciągów pieszo-rowerowych, uzupełniona o kontrapasy rowerowe, powstaje przy obwodnicy miasta oraz najważniejszych ulicach, ale również przy drogach powiatowych i krajowych stanowiących dojazd do poszczególnych miejscowości.

Całość tworzonego systemu transportowego uzupełnia **bezpłatna komunikacja miejska** w formie niskopodłogowego autobusu, której trasa obejmuje najważniejsze osiedla mieszkaniowe, szpital, przychodnię zdrowia i szkoły.

Mieliśmy oczywiście wątpliwości, czy rozwiązania znane z dużych, europejskich miast sprawdzą się w mieście powiatowym. Często też w ten sposób nasze pomysły były krytykowane – jako

KONTAKT DO NAS:

WADOWICE

Paweł Polak

Wydział Infrastruktury i Rozwoju

Urzędu Miejskiego w Wadowicach

tel.: 606 320 782

e-mail: ppolak@wadowice.pl

nieprzystające do możliwości i potrzeb małego miasta. Dzisiaj wiemy, że mieliśmy rację. W małych miastach bowiem obecność samochodów silniej niż w dużych rzutuje na odczuwaną przez mieszkańców jakość ich życia, a przez to w większym stopniu przekłada się na sukces gospodarczy i społeczny miasta. Utwierdziła nas w tym rozmowa z Guillermo Penalosą, znanym na całym świecie ekspertem od transportu miejskiego i reformatorem miast, który stale podkreśla, że progresywna polityka transportowa jest koniecznością zwłaszcza dla małych miast.

Dzisiaj swoimi doświadczeniami z realizacji takiej właśnie polityki chcemy dzielić się z innymi. Dlatego bierzemy udział w **Partnerskiej Inicjatywie Miast** zorganizowanej przy Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju, czyli programie wymiany i promocji wiedzy, gdzie na forum 10 miast z różnych rejonów Polski dyskutujemy projekty i rozwiązania w zakresie mobilności miejskiej.

Polityka mieszkaniowa – to się wszystkim opłaca

OSTRÓW WIELKOPOLSKI

O tym, jak realizować dobre i tanie budownictwo dla mieszkańców i mieszkank, doskonale wiemy w Ostrowie Wielkopolskim. Mniej niż 40 lat, niskie dochody i zameldowanie w mieście od co najmniej 5 lat. To warunki dla chętnych na mieszkanie w ramach **Ostrowskiego Przyjaznego Programu „Dla systematycznych”**, który od kilku lat cieszy się ogromnym i wciąż niesłabnącym zainteresowaniem w Ostrowie. Ale to nie dziwi, skoro uczestnicy programu mogą stać się właścicielami wynajmowanych mieszkań już po 15 latach w ramach niskich rat. Ku naszej wielkiej satysfakcji – ostrowski program mieszkaniowy jest na tyle atrakcyjny, że podpatrują go inne miasta i gminy. Jego największy atut to **szansa na własne M przede wszystkim dla młodych** osób.

Na czym opiera się jego sukces? Często zdarza się tak, że dochód mieszkańców przekracza górny limit uprawniający do starania się o mieszkanie komunalne, a jednocześnie jest zbyt niski, aby wykazać się odpowiednią zdolnością kredytową w celu zakupu mieszkania. To dobrze znany problem wśród wielu młodych ludzi na dorobku. I to właśnie z myślą o nich ostrowski samorząd przygotował ofertę skrojoną na miarę możliwości finansowych mniej zamożnych mieszkańców. Program w imieniu miasta realizuje spółka MZGM. Fir-

KONTAKT DO NAS:

OSTRÓW WIELKOPOLSKI

Robert Włodarczyk

Biuro Promocji Miasta w Ostrowie Wielkopolskim

tel.: 62 582 21 11

e-mail: rwlodarczyk@umostrow.pl

ma buduje bloki na własnym gruncie, finansując inwestycje ze środków własnych oraz zaciągniętych zobowiązań. Jednocześnie rezygnuje z profitów na rzecz mieszkańców. Właśnie dlatego Ostrowski Przyjazny Program „Dla systematycznych” jest tanim i komfortowym budownictwem, w ramach którego najemcy mogą w przyszłości stać się właścicielami swoich mieszkań w systemie niskich rat. Mieszkanie może stać się ich własnością po spłacie jego wartości – nie później niż po 30 latach i nie wcześniej niż po 15 latach od dnia zawarcia umowy. Dodatkowo na okres doposażenia mieszkania (nie dłuższy niż 2 miesiące) najemca jest zwolniony z czynszu za najem lokalu. Osoby ubiegające się o mieszkanie muszą jednak wykazać, że ich średni miesięczny dochód netto jest wyższy niż kwota netto najniższej emerytury. W 2018 roku ostrowski MZGM odda do użytku dwa kolejne budynki wielorodzinne (docelowo będzie ich 12). W każdym z nich na zainteresowanych czeka 16 mieszkań o różnej powierzchni.

A zainteresowanie programem jest bardzo duże. W dotychczasowych edycjach, które odbywają się co roku, liczba chętnych zawsze przekraczała liczbę oddawanych do użytku mieszkań.

Polityka energetyczna

OSTRÓW WIELKOPOLSKI

Kogeneracja w ciepłownictwie, łańcuch komunalny, samowystarczalność energetyczna.

Ostrów Wielkopolski od lat jest prekursorem w obszarze kogeneracji w ciepłownictwie. Dzieje się tak mimo powszechnej opinii, że branża ciepłownicza zachowuje dystans wobec „prądu”.

A faktem jest, że pomimo pojawiających się od 20 lat zaповiedzi dotyczących wsparcia kogeneracji – skojarzonej produkcji ciepła i energii elektrycznej w średnich i małych miastach (w Polsce jest ponad 350 systemów ciepłowniczych) – wciąż niewiele jest wdrożeń. Tymczasem w Ostrowie Wielkopolskim już od 2000 roku działa **turbina gazowa w miejskiej spółce ciepłowniczej**, która produkuje energię elektryczną i ciepło z gazu (w dużej mierze z lokalnego węzła odolanowskiego). Drugi taki przykład w Ostrowskim Zakładzie Ciepłowniczym SA to kogeneracja biomasowa. Lokalna firma Sklejka-Eko wytwarza przy produkcji sklejk duże ilości biomasy. Mając dostęp do takich zasobów, wybudowaliśmy instalację kogeneracji biomasowej.

Łańcuch komunalny jako strategia synergii – powiązania usług i procesów komunalnych w celu obniżania kosztów, ograniczenia odpływu pieniędzy z miasta, powiązania zadań własnych gminy, takich jak: energia i ciepło, gospodarka odpadami, gospodarka wodą i ściekami, transport publiczny – to przedsięwzięcie, w którym odnotowaliśmy już istotne osiągnięcia, wykorzystując synergię. Ze źródeł kogeneracji **zaopatrujemy w energię elektryczną obiekty komunalne**: stację uzdatniania wody, przepompownię i oczyszczalnię ścieków. Od stycznia 2018 roku działa nowa synergia, z której jesteśmy naprawdę dumni. To **autobusy elektryczne Miejskiego Zakładu Komunikacji** zasilane bezpośrednio energią z kogeneracji w Ostrowskim Zakładzie Ciepłowniczym. Tym samym Ostrów Wielkopolski stał się pierwszym miastem w Wielkopolsce, w którym pojawiły się nowoczesne elektryczne autobusy zasilane czystą, zieloną energią.

Opierając się na dotychczasowych staraniach, Ostrów Wielkopolski wdraża **strategię samowystarczalności energetycznej miasta**. W tym celu w ramach komunalnej grupy kapitałowej powołano spółkę Centrum Rozwoju Komunalnego ENERGIA będącą operatorem wielowymiarowej ofensywy energetycznej Ostrowa Wielkopolskiego. Wyzwania, które stoją przed

KONTAKT DO NAS:

OSTRÓW WIELKOPOLSKI

Robert Włodarczyk
Biuro Promocji Miasta w Ostrowie Wielkopolskim
tel.: 62 582 21 11
e-mail: rwlodarczyk@umostrow.pl

tym podmiotem, to przede wszystkim: **stworzenie własnego miejskiego systemu energetycznego**; samodzielne i kompleksowe przeprowadzenie pierwszego w historii Ostrowa Wielkopolskiego w pełni zintegrowanego, wspólnego zakupu energii dla miejskich obiektów; koncentrowanie podmiotów produkujących energię i klientów – odbiorców (mieszkańców, przedsiębiorców) na lokalnym rynku; inicjowanie powstania nowych obiektów ekologicznych dzięki możliwości przyłączenia ich do systemu Ostrowskiego Rynku Energetycznego; koordynowanie i podtrzymywanie spójności wszystkich inwestycji energetycznych w mieście, a przede wszystkim dążenie do samowystarczalności energetycznej Ostrowa Wielkopolskiego. Oczekiwane rezultaty Ostrowskiego Rynku Energetycznego to: mniejsze opłaty za energię elektryczną, tańszy transport publiczny, poprawa jakości środowiska, a także oszczędności w sektorze komunalnym oraz nowe miejsca pracy.

Kształtowanie przestrzeni – reklamy w mieście

ŚWIDNICA

W naszych miastach mamy szereg wyzwań dotyczących jakości i dostępności przestrzeni miejskich, dotyczy to transportu, przestrzeni zielonych i pod zabudowę mieszkaniową. Podobnie jak w innych polskich miastach wychodzimy od sytuacji niskiej jakości przestrzeni publicznej. Patrząc na europejskie standardy, mamy wiele do zrobienia. W tej części chcemy poruszyć jedynie wycinek tego tematu i pokazać, jak dbamy o estetykę miasta.

Negatywne zjawiska związane z zaśmiecaniem reklamami są bolączką większości miast w Polsce, w tym również Świdnicy. Uznaliśmy, że potrzebne jest nam zindywidualizowane podejście do tematu. Punktem wyjścia była idea **stworzenia sprawnych mechanizmów działania**, które w skuteczny sposób doprowadzą do poprawy jakości przestrzeni publicznych, a jednocześnie będą akceptowalne społecznie. Zdecydowaliśmy się nie podejmować uchwały popularnie nazywanej „uchwałą krajobrazową”.

Zaczelśmy od **opracowania szczegółowej diagnozy** stanu istniejącego w zakresie własności terenu, sytuowania i jakości reklam, aspektów ekonomicznych, ochrony elementów cennego krajobrazu i innych wartości. Dokonałmy **oceny i wła-**

ściwej interpretacji obowiązujących przepisów i wprowadzonych nowych regulacji ustawą o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Naszym celem było **stworzenie miejskiej procedury**, wyrażonej przyjaznymi i zrównoważonymi działaniami wobec wszystkich mieszkańców, przedsiębiorców, które doprowadzą do uzyskania estetycznej, pięknej przestrzeni miejskiej, tworzącej dobry wizerunek miasta. Chcieliśmy się zająć uporządkowaniem najważniejszych przestrzeni publicznych, głównych arterii, skrzyżowań dróg, placów publicznych, a przede wszystkim świdnickim rynkiem. Nasze działania oparliśmy na zasadzie wypracowania racjonalnych kompromisów między samorządem, branżą reklamową, właścicielami nieruchomości a reprezentantami mieszkańców. Wykonaliśmy wiele opracowań studialnych, koncepcyjnych i projektowych dla poszczególnych przestrzeni głównie dla rynku, które stały się podstawą do ukierunkowanych, skonkretyzowanych działań. Na podstawie ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zawierających regulacje dotyczące zasad i warunków umieszczenia reklam oraz obiektów małej architektury, wytycznych konserwatorskich dla obszaru wpi-

sanego do rejestru zabytków oraz szczegółowych rozwiązań projektowych dla wytypowanych przestrzeni, uruchomiliśmy procedury oparte na obowiązujących przepisach prawa. Współpracując z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, starostą, Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego, zarządcami nieruchomości, doprowadziliśmy do usunięcia lub przeobrażenia samowolnie umieszczonych reklam. Wysiłek polegał przede wszystkim na indywidualnym dotarciu do każdego i nawiązaniu współpracy, której efektem jest świadome stosowanie prawa i dobrych praktyk przez wszystkich użytkowników przestrzeni miejskiej.

W realizacji przyjętych zasad **zaczęliśmy od siebie**. Przetestowanie nowych rozwiązań na sobie pozwoliło nam nie tylko świecić przykładem, ale dało nam możliwość poradzenia sobie ze wszystkimi problemami związanymi z lokowaniem reklam w przestrzeniach miejskich. Równolegle ruszyliśmy z **kampanią informacyjno-edukacyjną**, która od początku miała kształtować na nowo świadomość mieszkańców według reguły: reklama może być dopełnieniem lub akcentem honorującym walory historyczne i krajobrazowe miasta.

Przyjęte rozwiązania przyniosły wymierny skutek. Z przestrzeni miejskiej w ciągu półtora roku z około 1020 reklam, w stosunku do których podjęte zostały działania, 550 zostało usuniętych lub zmienionych. W pozostałych przypadkach prowadzimy rozmowy i negocjacje.

Plusem przyjętej strategii działania jest wytworzenie atmosfery dobrej współpracy wszystkich stron. Sukcesywnie wzrasta w naszym mieście świadomość estetyczna przestrzeni miejskiej. Świadczy o tym jakość nowych reklam oraz liczba prowadzonych postępowań opiniodawczych zmierzających do uzyskania zezwolenia. Jesteśmy bardzo dumni także z pozytywnego odzewu ze strony mieszkańców i chwalenia przyjętych rozwiązań. Nasze miasto już teraz pięknieje, a dzięki temu zmienia się na lepsze.

KONTAKT DO NAS:

ŚWIDNICA

Małgorzata Osiecka
dyrektor Wydziału Architektury
Urzedu Miejskiego w Świdnicy
tel. 74 856 28 65
e-mail: m.osiecka@um.swidnica.pl

Ekonomia społeczna – pomagamy na co dzień

STARACHOWICE

Samorząd blisko ludzi – takie hasło towarzyszy każdemu z progresywnych włodarzy. Objawia się to nie w otwieraniu spektakularnych inwestycji, ale w pracy na co dzień, w pomaganiu naszym mieszkańcom każdego dnia. Jednym z naszych pomysłów na realizację tego założenia jest organizacja gminy w taki sposób, by osoby wykluczone również mogły mieć swoje miejsce w gminie i i mogły ją z nami współtworzyć.

Gmina Starachowice w 2008 roku, dzięki pozyskaniu środków unijnych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, utworzyła w strukturach Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej **Klub Integracji Społecznej (KIS)**. Od samego początku działania Klubu skupiały się na wspomaganiu procesu reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Działalność KIS polega na **udzielaniu pomocy w znalezieniu i podjęciu zatrudnienia przez organizację prac społecznie użytecznych**. KIS oferuje poradnictwo z zakresu informacji zawodowej, nieodpłatny dostęp do internetu i telefonu w celu poszukiwania pracy dla klientów klubu oraz pomoc w przygotowaniu profesjonalnych aplikacji zawodowych. Realizujemy działania w zakresie podnoszenia kwalifikacji i zdobywania wiedzy (kursy, szkolenia i staże zawodowe) jak również działania wspomagające

kształcenie kompetencji społecznych, podnoszenie świadomości i motywacji (konsultacje ze specjalistami, warsztaty psychospołeczne, doradztwo zawodowe). Ważne jest dla nas, że Klub Integracji Społecznej (w ramach współpracy ze Stowarzyszeniem PROREW z Kielc) realizuje projekt, w którym osoby z niepełnosprawnościami z terenu gminy Starachowice zostały objęte usługą asystencką i korzystają ze wsparcia **asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej**. Asystent wspiera osoby w codziennych czynnościach, niezbędnych do aktywnego funkcjonowania społecznego, zawodowego i edukacyjnego.

W 2017 roku w powiecie starachowickim zawarliśmy porozumienie o partnerskiej współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, skupiające instytucje i podmioty, którego nadrzędnym celem jest tworzenie społecznie odpowiedzialnej przestrzeni, w której możliwy jest rozwój sektora ekonomii społecznej dzięki ścisłej współpracy środowiska lokalnego. Owocem porozumienia jest **Program Rozwoju Usług Społecznych w Powiecie Starachowickim**. Powstanie programu możliwe było dzięki przeprowadzeniu diagnozy potrzeb w powiecie starachowickim, w opracowaniu której brali udział wszyscy sygnatariusze porozumienia.

KONTAKT DO NAS:

STARACHOWICE

Jolanta Grudnicka
Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej
w Starachowicach
tel.: 41 274 71 92
e-mail: sekretariat@mops.starachowice.pl

W sierpniu 2017 roku rozpoczęła działalność utworzona przez prezydenta miasta i starostę starachowickiego **Spółdzielnia Socjalna „Starachowiczanka”**, zajmująca się m.in.: utrzymaniem czystości i porządku na terenie miasta i administrowaniem cmentarzami komunalnymi. W spółdzielni znalazło zatrudnienie 7 osób w tym również klubowicze KIS.

Dzięki propagowaniu działań prospołecznych na szeroką skalę, stosowaniu klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, powierzaniu zadań podmiotom ekonomii społecznej, zatrudnianiu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, współpracy z podmiotami ekonomii społecznej gmina Starachowice wyróżniona została tytułem Lidera w kategorii Samorząd Prospołeczny 2017 w konkursie Lider Ekonomii Społecznej organizowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego.

Miasto otwarte i transparentne

STARACHOWICE
SŁUPSK
WADOWICE

Dialog, komunikacja i współdecydowanie – na to stawiamy. Chcemy, by ludzie w naszych miastach czuli się wspólnotą i czuli, że miasto jest ich, że mogą współdecydować o jego kształcie i przyszłości. Uważamy, że mądre zarządzanie miastem może odbywać się tylko przy współdziałaniu mieszkańców.

Aby stworzyć w naszych miastach dobry grunt pod dialog i dobrą komunikację, podjęliśmy szereg działań. We wszystkich miastach stworzyliśmy nowe **przejrzyste i przyjazne strony internetowe** urzędów, przy przygotowaniu ważnych projektów dla rozwoju gminy organizujemy konsultacje przybierające różną formę. W całej Polsce znana jest słynna czerwona kanapa prezydenta Biedronia, która daje okazję do rozmowy, w Wadowicach jest to **ogródek konsultacyjny** wystawiany regularnie na rynku, przy którym można usiąść z urzędnikami, porozmawiać o ważnych sprawach gminy. We wszystkich miastach organizujemy też **spacery badawcze**, wydajemy przystępne broszury i biuletyny przybliżające sprawy gminy. W Słupsku wydawany jest **budżet miasta w formie obrazkowej**, tak by każdy mógł w łatwy sposób przyjąć się wydatkom tego miasta.

Równość w miastach

SŁUPSK WADOWICE

Zależy nam, by każda osoba czuła się dobrze w naszych miastach, niezależnie od wieku, płci czy stopnia pełnosprawności. A ponieważ sami nie jesteśmy w stanie poznać wszystkich potrzeb mieszkańców, to pomagają nam w tym społeczne organy doradcze. W Słupsku i Wadowicach powołaliśmy rady reprezentujące potrzeby rozmaitych grup: młodzieży, seniorów, kobiet. **Rady Kobiet**, działające na rzecz równości kobiet i mężczyzn w lokalnych społecznościach, konsultują różnorodne dokumenty strategiczne i polityki miejskie, wprowadzają na agendę tematy związane z nazwami ulic czy historią kobiet. Organizują też własne wydarzenia. Sukcesem frekwencyjnym było plenerowe kino letnie, które Wadowicka Rada Kobiet zorganizowała w małych miejscowościach, celem było wyjście z kulturą poza samo miasto i pokazanie kinowych historii kobiet. W tym roku odbędzie się jego druga edycja. Z kolei Słupska Rada Kobiet organizuje w szkołach ponadgimnazjalnych wykłady o 100-leciu praw kobiet i współorganizuje Kongres Kobiet.

Obok działań promujących równościowe rozwiązania staramy się wdrażać dobre praktyki. Miasto Słupsk (jako pierwszy samorząd w Polsce) i wszystkie spółki miejskie w Słupsku podpisały **Kartę różnorodności**, która jest deklaracją pracodawcy

KONTAKT DO NAS:

SŁUPSK

Beata Maciejewska
pełnomocniczka prezydenta miasta Słupska
ds. zrównoważonego rozwoju
tel. 601 550 226
e-mail: b.maciejewska@um.slupsk.pl

WADOWICE

Ewa Całus
zastępczyni burmistrza Wadowic
tel.: 602 665 252
e-mail: ecalus@wadowice.pl

do wprowadzenia zakazu dyskryminacji w miejscu pracy i podejmowania działań na rzecz tworzenia i promocji różnorodności oraz wyraża gotowość do zaangażowania wszystkich pracowników i pracownic w te działania. Karta różnorodności to międzynarodowa inicjatywa wspierana przez Komisję Europejską, działająca w 17 krajach Unii Europejskiej. W Polsce Karta różnorodności została wprowadzona w 2012 roku przez Forum Odpowiedzialnego Biznesu. Jako pracodawcy w urzędzie miejskim o równe prawa kobiet i mężczyzn dbamy już od początku procesu rekrutacji do pracy. W Wadowicach wdrożyliśmy **niedyskryminacyjne zasady rekrutacji do pracy**, dokonaliśmy także przeglądu wynagrodzeń w urzędzie na wszystkich szczeblach pod kątem wysokości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn pracujących na podobnych stanowiskach, na tej podstawie dokonano korekt wynagrodzeń, a także wdrożono nowe zasady awansów w urzędzie.

Chętnie dzielimy się swoimi doświadczeniami i podejmujemy wspólne działania z innymi miastami. Z inicjatywy Słupska i Poznania powstała **Samorządowa Sieć dla Równości**, która skupia pełnomocniczki i pełnomocników z różnych miast w Polsce działających na rzecz równości kobiet i mężczyzn na szczeblu samorządowym. Przedstawiciele i przedstawicielki sieci spotykają się regularnie, promują rozwiązania stosowane w swoich miastach. W tym roku intensywnie działają wokół tematu stulecia praw wyborczych kobiet, warto tu przywołać przykład projektu **„Polka Niepodległa”**, obejmujący m.in. cykl wykładów na stulecie uzyskania przez Polki praw wyborczych. „Polka Niepodległa” to wspólna inicjatywa pełnomocniczki prezydenta miasta Słupska ds. zrównoważonego rozwoju, Rady Kobiet przy prezydencie miasta Słupska i Wydziału Edukacji Urzędu Miejskiego w Słupsku. Samorządowa Sieć dla Równości tworzy także katalog dobrych praktyk an-

tydyskryminacyjnych. Jednym z przykładów takiego działania jest promowanie honorowania obywaterek danego miasta w nazwach ulic i zwiększenie udziału kobiet w nazwach ulic. Silnie promujemy też przeprowadzanie w urzędach szkoleń antydyskryminacyjnych i antymobbingowych dla wszystkich pracowników i pracownic. Oprócz Słupska i Wadowic w sieci jest także Poznań, Łódź, Częstochowa, Lublin i Gdańsk.

Poprzez przywołane praktyki, działania na rzecz równości, zrównoważonego rozwoju naszych miast, chcemy pracować nad jakością życia w naszych miastach, wygodą wszystkich mieszkańców i mieszkanek, a nasze samorzady czynić samorządami równych szans.

Stawiamy na edukację

SŁUPSK WADOWICE

W edukacji zawsze stawiamy na jakość. Oświata to jedno z najważniejszych zadań gmin i jedna z zasadniczych pozycji w budżecie samorządów gminnych. Organizują one edukację od żłobka po podstawówkę i gimnazja (do ich wygaśnięcia), a także szkoły średnie – w przypadku miast na prawach powiatu. Niezmiennie staramy się zapewnić jak najlepsze warunki do nauki i rozwoju młodzieży i dzieci. Uważamy, że zapewnienie dobrej edukacji to zapewnienie dobrej przyszłości naszych miast.

Nie da się zaplanować działań na rzecz podnoszenia jakości kształcenia bez **dobrej diagnozy stanu obecnego**. W Wadowicach od trzech lat publikujemy **diagnozę o stanie oświaty w gminie Wadowice**, w której oprócz podstawowych informacji o wynikach uczniów i ich osiągnięciach (z podziałem na uczniów i uczennice) piszemy o naszej bazie infrastrukturalnej, o tym, ile co w edukacji kosztuje, co oferują poszczególne placówki, jakie mamy zaplecze kadrowe, jakie działania podejmujemy w danym roku. Przygotowanie tego dokumentu to wspólna praca urzędników i dyrektorów naszych placówek oświatowych. Od pierwszego roku zbierania tych informacji są one dla nas bazą do przyjmowanych strategii w zakresie edukacji gminnej. Na tej podstawie podejmujemy zarówno decyzje co do rozbudowy i modernizacji bazy dydaktycznej, jak i wdrażanych programów rozwojowych.

Uważamy, że kluczowe dla rozwoju edukacji jest rozwijanie się nauczycieli i dyrektorów naszych placówek szkolnych. Dlatego też inwestujemy w **podnoszenie kompetencji kadry dydaktycznej**. W Słupsku, dzięki współpracy z firmą Phantom Entertainment, nauczyciele podstawówek uczą się wykorzystywać roboty edukacyjne. Firma Apple zapoznaje ich z narzędziem edukacyjnym „Osiem elementów sukcesu”, a firma Cortland przygotowała warsztaty o nowoczesnych modelach edukacyjnych z użyciem mobilnych technologii — nauczyciele dowiadują się, jak przygotować interaktywną kartę z okazji Dnia Matki, tworzyć animowane bajki dydaktyczne, jak rozpocząć wirtualny spacer po polskich i światowych muzeach czy zorganizować w przedszkolu profesjonalne studio telewizyjne. Cyklicznie odbywa się także wymiana doświadczeń i prezentacji dobrych praktyk pomiędzy nauczycielami poszczególnych przedmiotów. W Wadowicach natomiast przez ostatnie dwa lata realizowaliśmy projekt mobilności kadry edukacji szkolnej, z dofinansowaniem z UE w kwocie ponad 1 200 000 zł. Przez ten czas wyjechała za granicę na szkolenia i do tamtejszych placówek

prawie 1/3 wszystkich nauczycieli z gminy Wadowice. To prawdopodobnie największy taki projekt zrealizowany w Małopolsce. Jego celem było poznanie nowoczesnych i innowacyjnych metod nauczania, poprawa jakości pracy w placówkach edukacyjnych oraz nawiązanie i pogłębianie współpracy międzynarodowej. Ponad milion złotych pozyskaliśmy w Wadowicach także ze środków UE na projekt rozwoju kluczowych kompetencji i organizację zajęć wyrównawczych i rozszerzających z zakresu programowania, matematyki, przedmiotów przyrodniczych i na wycieczki naukowe. Za te działania dwa lata z rzędu gmina Wadowice otrzymała tytuł Samorządowego Lidera Edukacji przyznawanego przez Fundację Rozwoju Edukacji i Szkolnictwa Wyższego.

Jednym z naszych celów jest **budowa społeczeństwa obywatelskiego**, angażowanie młodych obywateli w sprawy miasta. Dlatego też wspólnie z dziećmi i młodzieżą realizujemy różnego rodzaju programy – dbamy o naszą przestrzeń publiczną, zamalowując hejty, dbamy o środowisko, sadząc wspólnie drze-

wa i ucząc się ekologicznych postaw; budując lub remontując obiekty szkolne, pytamy młodych o ich zdanie na ten temat – organizujemy konsultacje już w przedszkolu, a w budżecie partycypacyjnym projekt może złożyć każdy bez względu na wiek. Zapraszamy też młodzież do naszych urzędów – organizujemy w nich lekcje z udziałem urzędników i burmistrza, którzy opowiadają o tym, jak działa miasto.

Mając na uwadze zasadę „lepiej zapobiegać niż leczyć”, postawiliśmy także na **systemowe rozwiązania w zakresie profilaktyki społecznej**. Obejmują one między innymi warsztaty dla dzieci i młodzieży, szkolenia dla rodziców, nauczycieli oraz profesjonalistów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy i uzależnieniom. W naszej ofercie profilaktycznej szczególne miejsce zajmują wysokiej jakości programy polecane przez takie instytucje, jak Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii czy Ośrodek Rozwoju Edukacji. Wszystkie działania w tym zakresie są dopasowane do potrzeb i możliwości danej grupy

KONTAKT DO NAS:

SŁUPSK
Anna Sadlak
dyrektorka Wydziału Edukacji
e-mail: a.sadlak@um.slupsk.pl

WADOWICE
Ewa Całus
zastępczyni burmistrza Wadowice
tel.: 602 665 252
e-mail: ecalus@wadowice.pl

odbiorców, a ich dobór i intensywność opiera się na systematycznie prowadzonych na terenie gminy badaniach społecznych. Ich realizatorami są zarówno uznani eksperci w zakresie profilaktyki, jak też odpowiednio przygotowani wychowawcy i opiekunowie naszych najmłodszych mieszkańców.

W naszych działaniach postawiliśmy na wartości, a w centrum stawiamy jakość edukacji. Zawsze zanim odpowiemy sobie na pytanie: „jak?”, odpowiadamy sobie na pytanie „po co?”. Rosnące koszty edukacji, będące wynikiem malejącej liczby uczniów w każdym kolejnym roczniku, kolejna reforma edukacji stawiają przed nami nowe wyzwania, musimy zmierzyć się z ich konsekwencjami. Wymaga to sprawnej organizacji i mądrego gospodarowania budżetem oświatowym. Wszystko po to, by z naszą gminną edukacją odbyć podróż w przyszłość.

Rewitalizacja OD nowa

DĄBROWA GÓRNICZA STARACHOWICE

Rozwój polskich miast to proces nierównomierny, część miast znajduje się w głębokim kryzysie, a potencjały w nich drzemiące pozostają niewykorzystane. Dotychczasowe doświadczenia z rewitalizacją pokazują, że nawet mimo właściwie zdiagnozowanych problemów często stosowano nieadekwatne narzędzia. Wszyscy mamy doświadczenia związane z rewitalizacją – wyznaczamy obszary zdegradowane, modernizujemy i remontujemy, odnawiamy elewacje, kładziemy kostki i asfalty. Czy to jest rewitalizacja, czy to poprawia jakość życia naszych mieszkańców, przywraca do życia nasze przestrzenie miejskie?

Od blisko 3 lat Starachowice przygotowują się do zrealizowania jednego z najbardziej złożonych, ambitnych i kompleksowych projektów rewitalizacji. **Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Starachowice na lata 2016-2025** został uchwalony w marcu 2017 roku, a miasto pozyskało fundusze UE w wysokości 23 mln zł na realizację najważniejszych projektów ujętych w programie.

Prace przygotowawcze do przeprowadzenia rewitalizacji w Starachowicach rozpoczęły się już w 2015 roku. Gmina Starachowice wzięła udział w konkursie Ministerstwa Rozwo-

ju – Modelowa Rewitalizacja Miast. Starachowice ze swoim projektem „Starachowice OD nowa” znalazły się w gronie 20 najlepszych projektów w Polsce i otrzymały dofinansowanie na przygotowanie programu rewitalizacji w wysokości 2 485 380,00 zł.

W ramach modelowej rewitalizacji Starachowic na szczególną uwagę zasługują działania aktywizujące, które podjęło miasto wobec mieszkańców najbardziej zdegradowanych obszarów. Wszystkie prace przygotowawcze związane z opracowaniem gminnego programu rewitalizacji prowadzono na podstawie szerokich konsultacji społecznych. **To osoby z wykluczonych do niedawna grup same przejęły odpowiedzialność za swoje najbliższe otoczenie.**

Serce projektu rewitalizacji to osiedle Wzgórze oraz obszar tzw. Starachowic Dolnych – jest to teren, gdzie występuje kumulacja zdiagnozowanych problemów społecznych (najwyższy poziom bezrobocia i ubóstwa), infrastrukturalnych, środowiskowych i przestrzenno-funkcjonalnych. Na osiedlu Wzgórze znajduje się 16 budynków mieszkalnych z lat

20. XX w., które zamieszkiwali pracownicy Fabryki Samochodów Ciężarowych. W latach 80. budynki zostały przejęte przez miasto, a mieszkania przekształcone w lokale socjalne i komunalne. Mieszkańcy wspólnie z pracownikami urzędu miejskiego podejmują działania na rzecz zmiany wizerunku osiedla. Przy osiedlu powstała świetlica środowiskowa oraz mały plac zabaw, wykonywane są drobne prace remontowe w poszczególnych budynkach. Mieszkańcy sami zaczęli też dbać o czystość oraz powołali stowarzyszenie Razem dla Nas.

Jedną z najbardziej oczekiwanych inwestycji w ramach rewitalizacji jest zagospodarowanie tzw. Starachowic Dolnych wraz z północną linią brzegową zbiornika wodnego Pasternik. Obszar Starachowic Dolnych ma **potencjał na powstanie lokalnego centrum** związanego z dworcem kolejowym i autobusowym. Projekt zagospodarowania przestrzeni Starachowic Dolnych zakłada przebudowę placu dworca wzdłuż linii kolejowej, budowę wiaduktu i kładki dla pieszych nad torami kolejowymi, wybudowanie parkingu poziomowego, nasadzenia drzew, stworzenie podwórca przy ul. Radomskiej w formule woonerf. Część terenu przy zbiorniku wodnym Pasternik

władze miasta planują oddać w dzierżawę pod usługi gastronomiczne. W sąsiedztwie Starachowic Dolnych znajduje się Starachowickie Centrum Kultury oraz park miejski o charakterze leśnym. Celem jest **całkowita zmiana oblicza tych miejsc** tak, by mogli z nich korzystać mieszkańcy. Strefy aktywności, sale spotkań, pomieszczenia dla organizacji pozarządowych, budowa ścieżek rowerowych, placów zabaw i zagospodarowanie zalewu Lubianka to tylko przykłady działań.

Kompleksowa rewitalizacja Starachowic to koszt około 170 000 000, 00 zł. Miasto stale i aktywnie pozyskuje kolejne fundusze unijne na inwestycje oraz projekty infrastrukturalne i społeczne. W najbliższych latach przestrzeń miejska w Starachowicach zmieni się nie do poznania. Na ten moment mieszkańcy czekali od lat. Cel Gminnego Programu Rewitalizacji – „Lepsze życie w Starachowicach – mieście, które znalazło pomysł na siebie”, jest coraz bliżej realizacji.

Rewitalizacja w Dąbrowie Górniczej to proces, który obejmuje nie tylko aspekty przestrzenne i techniczne oraz cele gospodarcze, ale również cele społeczne i środowiskowe. Jest nastawiony na potrzeby mieszkańców i angażuje wielu interesariuszy. Bierzymy pod uwagę mieszkańców obszaru rewitalizacji, właścicieli, użytkowników nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego; podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą lub społeczną (NGO i grupy nieformalne); jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

Chcemy przedstawić Państwu **dąbrowski projekt Fabryki Pełnej Życia (FPŻ)**. Jest to miejsce zlokalizowane w sercu Dąbrowy Górniczej (powierzchnia 1,293 km²; 12 575 mieszkańców – 10,50% ogółu mieszkańców miasta), obejmuje teren byłej fa-

bryki obrabiarek DEFUM oraz tereny przyległe do dworca kolejowego (kolej Warszawsko-Wiedeńska). To wcześniej niedostępne dla mieszkańców 4 ha pełne poprzemysłowych hal i budynków w ścisłym centrum miasta. Dąbrowa Górnicza jest miastem, które swój największy rozwój zawdzięcza rozwojowi przemysłu. Wraz z przemysłem rozrastało się miasto i to on determinował urbanistyczny układ. Nie ominęło to również ścisłego centrum, gdzie zlokalizowana była m.in. kopalnia, huta stali i fabryka obrabiarek DEFUM. Efektem tego jest brak wyróżniającego się centrum miasta z charakterystycznymi dla takich miejsc funkcjami. Szansą na zmianę tego stanu rzeczy jest rewitalizacja terenów zajmowanych przez zlikwidowaną fabrykę DEFUM.

Naszym celem jest stworzenie otwartej przestrzeni publicznej, która stanie się nowym centrum miasta i której ostateczny kształt zostanie przedyskutowany z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi przedsiębiorcami. Zależy nam, aby było to miejsce tętniące życiem, pełne zieleni, z deptakiem łączącym rejon dworca kolejowego z Pałacem Kultury Zagłębia oraz Wyższą Szkołą Biznesu. Ogromny po-

tencjał mają też budynki dawnej fabryki i dawne fabryczne hale, które zamieniłyby swój dotychczasowy charakter na pomieszczenia wystawiennicze, miejsce dla gastronomii czy rekreacji. Liczymy na to, że dzięki zaangażowaniu mieszkańców i konsultacjom z różnymi grupami społecznymi uda nam się na tym terenie stworzyć przyjazną przestrzeń publiczną, która będzie sprzyjała spędzaniu tam wolnego czasu oraz będzie miała szansę stać się nową wizytówką Dąbrowy Górniczej. Przemiana tego terenu to najważniejsze wyzwanie od czasu powstania Dąbrowy Górniczej. W związku z realizacją przez Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej projektu „**Fabryka Pełna Życia – rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej**” współfinansowanego ze środków UE, w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020, udało się

zmienić myślenie dąbrowianek i dąbrowian o swoim mieście. Projekt uruchomił proces krytycznych analiz dotyczących wielu aspektów funkcjonowania i sposobu organizacji centrum naszego miasta.

W trakcie pierwszych 12 miesięcy procesu rewitalizacji przeprowadziliśmy szereg działań zmierzających do poszerzenia wiedzy na temat obszaru objętego rewitalizacją oraz włączających mieszkańców w proces współdecydowania o mieście. **Przeprowadziliśmy badania i analizy**, dokonaliśmy pogłębionej analizy społeczno-gospodarczej wskazanego terenu, a w efekcie uzyskaliśmy wieloaspektowy obraz warunków życia i oczekiwań mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego oraz Dąbrowy Górniczej. Badania socjologiczne zostały wsparte

szczegółową analizą sfery społecznej opartą na podstawowych wskaźnikach dotyczących zjawisk demograficznych, aktywności społecznej, jakości usług publicznych ze szczególnym uwzględnieniem edukacji i ochrony zdrowia. Na terenie Fabryki Pełnej Życia wspólnie z partnerami społecznymi i instytucjonalnymi **zrealizowaliśmy dotąd ponad 30 wydarzeń kulturalnych** – od seansów letniego kina plenerowego, przez złoty samochodowe, po duże koncerty, takie jak alternatywna odsłona Dni Dąbrowy Górniczej. Wspólnie **wypracowaliśmy koncepcję urbanistyczno-przestrzenną** (mobilne punkty konsultacyjne, spacerzy badawcze, debaty podwórkowe). Przeprowadziliśmy **warsztaty eksperckie** z udziałem specjalistów ds. rewitalizacji z takich miast jak Wrocław, Wałbrzych, Gliwice, Warszawa. Raport z warsztatów jest materiałem wyjściowym dla opracowania odpowiedniej formy prawnej zarządzania rewitalizowanym obszarem. Zaplanowanie funkcji oraz układu przestrzennego śródmieścia Dąbrowy Górniczej wspólnie z mieszkańcami to tylko jeden z elementów rewitalizacji. Równie ważny jest sposób, w jaki ten obszar będzie zarządzany. Przed nami wiele wyzwań dotyczących koordynacji prac remontowych, zachowania spójności koncepcji, zarządzania mieniem i majątkiem, który w tym obszarze się znajduje, utrzymania spójności estetycznej przestrzeni, ale i odpowiedniego wykorzystania zasobów lokalowych znajdujących się w centrum Dąbrowy Górniczej. Kładziemy nacisk na **zadania edukacyjno-informacyjne**. Jednym z najważniejszych celów projektu Fabryka Pełna Życia jest wzmocnienie kapitału społecznego i tożsamości lokalnej oraz autentyczne zaangażowanie seniorów w procesy rewitalizacyjne. By tego dokonać, opracowaliśmy pilotażowy pakiet senioralny i młodzieżowy (szkolny). W zupełnie nowej formule ma umożliwić mieszkańcom i urzędnikom nabycie umiejętności wspólnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji dotyczących zagospodarowania przestrzennego.

KONTAKT DO NAS:

STARACHOWICE

Aneta Nasternak-Kmieć
pełnomocnik prezydenta ds. rewitalizacji,
tel.: 41 273 83 94
e-mail: aneta.nasternak@starachowice.eu

DĄBROWA GÓRNICZA

fabrykapelnazycia.pl
Wydział Organizacji Pozarządowych i Aktywności
Obywatelskiej – zespół ds. Fabryki Pełnej Życia
tel.: 668 573 952
e-mail: fabryka@dabrowa-gornicza.pl

Wyniki prowadzonych procesów konsultacyjnych oraz badań znajdują swoje odzwierciedlenie w kolejnych działaniach, które posłużą urzędnikom, aktywistom, urbanistom i architektom do stworzenia koncepcji projektowych nowego śródmieścia Dąbrowy Górniczej oraz ułatwią podjęcie kolejnych etapów związanych z rewitalizacją przestrzeni publicznych.

Opisanymi tu praktykami dwóch miast Dąbrowy Górniczej i Starachowic chcieliśmy pokazać, że rewitalizacja to proces złożony, to działanie, które musi być kompleksowe i zintegrowane, do którego trzeba się dobrze przygotować pod względem diagnozy, gdzie remont i modernizacja to tylko środek, a nie cel sam w sobie, i które może przynieść pozytywne rezultaty, tylko jeśli mieszkańcy będą zawsze w centrum podejmowanych przez nas działań.

Deklaracja gorlicka dla kultury

My, prezydentki i prezydenci oraz burmistrzynie i burmistrzowie miast progresywnych, podejmujemy deklarację dla kultury.

Kultura jest dobrem wspólnym, źródłem tożsamości i energii rozwojowej naszych miast. Spotkaliśmy się w Gorlicach w Beskidzie Niskim, w miejscu, które przechowuje pamięć Rzeczypospolitej czerpiącej swą siłę z otwartości, gościnności, tolerancji, różnorodności kulturowej, etnicznej i religijnej. Miasta progresywne kierują się w swojej działalności tymi wartościami. Dostrzegamy zagrożenie, jakie niosą mowa nienawiści, ksenofobia i instrumentalne wykorzystanie kultury do dzielenia ludzi, społeczności i narodów. Kultura może i powinna służyć rozmowie, porozumieniu i twórczej współpracy.

Jesteśmy zgodni, że kultura jako źródło tożsamości i podmiotowości powinna być przedmiotem szczególnej troski i odpowiedzialności samorządnych wspólnot lokalnych, dlatego nawiązując do dorobku Kongresu Kultury 2016 i wspierając obywatelską inicjatywę Kultura Niepodległa, deklarujemy, że:

1. Będziemy realizować konstytucyjne zasady wolności twórczości artystycznej i wolności korzystania z dóbr kultury.
2. Będziemy wspierać rozwój kultury w całej jej różnorodności.
3. Będziemy respektować autonomię instytucji kultury i sztuki powierzonych naszej opiece.
4. Będziemy rozwijać polityki kulturalne zgodne z wartościami miast progresywnych.
5. Będziemy rozwijać współpracę kulturalną i wymieniać się doświadczeniami oraz dobrymi praktykami.
6. Będziemy wspierać inne inicjatywy zgodne z duchem powyższej deklaracji.

Deklaracja świdnicka

My, prezydentki i prezydenci, burmistrzynie i burmistrzowie miast progresywnych ogłaszamy deklarację dla estetyki miasta.

Jakość przestrzeni w decydujący sposób stanowi o atrakcyjności miasta. Jako progresywni przedstawiciele naszych miast czujemy się odpowiedzialni za gospodarowanie przestrzenią publiczną w taki sposób, aby była ona symbolem i auto-prezentacją miasta, a jednocześnie wizytówką, z którą utożsamiają się jego mieszkańcy.

Spotkaliśmy się w Świdnicy w województwie dolnośląskim, w miejscu, które w trosce o estetykę miasta szanuje prestiżowe obiekty, eksponuje znaki i symbole miejskie. Co więcej, czuwa, by postępująca komercjalizacja nie zagrażała estetyce miasta. Wielkim wyzwaniem w obecnych czasach jest dbanie o to, aby przestrzeń była wielofunkcyjna i nieprzeskalowana.

Dostrzegamy wagę edukacji i polityki informacyjnej, jak i potrzebę angażowania różnych podmiotów w budowanie lokalnych struktur społeczeństwa obywatelskiego. Popularyzując dobre praktyki, rozpoczynamy działania od siebie, jako pobudzenie aktywności w społeczeństwie lokalnym.

Jesteśmy zgodni, że przestrzeń publiczna, będąca naszym wspólnym dobrem i źródłem tożsamości, odnosić się ma do historycznych i kulturowych wartości. Dlatego powinna być przedmiotem szczególnej troski i odpowiedzialności samorządowych wspólnot lokalnych. Nawiązując do ustawy krajobrazowej ułatwiającej poprawianie estetyki miasta i wspierając miejskie inicjatywy na rzecz popularyzacji i promocji społecznych i gospodarczych walorów miasta deklarujemy, że:

1. Będziemy dbać o jakość przestrzeni, która w decydujący sposób stanowi o atrakcyjności miast,
2. Będziemy koordynować aktywność działań reklamodawców,
3. Zadbamy o to, by reklama wizualna wzbogacała, a nie dewastowała przestrzeni publicznej,
4. Będziemy wspierać inne inicjatywy zgodne z duchem powyższej deklaracji.

Rekome- dowane przez nas publikacje

Charles Montgomery
Miasto szczęśliwe.
 Jak zmienić nasze życie,
 zmieniając nasze miasta
 Wydawnictwo
 Wysoki Zamek

Ebenezer Howard
Miasta – ogrody jutra
 Wydawnictwo
 Centrum Architektury

Wade Graham
Miasta wyśnzione
 Wydawnictwo Karakter

Janette Sadik-Khan
 Seth Solomonow
Walka o ulice.
 Jak odzyskać miasto
 dla ludzi
 Wydawnictwo
 Wysoki Zamek

Filip Springer
13 pięter
 Wydawnictwo Czarne

Le Corbusier
Urbanistyka
 Wydawnictwo
 Centrum Architektury

Benjamin R. Barber
**Gdyby burmistrzowie
 rządili światem**
 Wydawnictwo MUZA SA

Miasto na plus.
 Eseje o polskich
 przestrzeniach miejskich
 Wydawnictwo
 Wysoki Zamek

Filip Springer
Miasto Archipelag
 Wydawnictwo Karakter

Krajowa polityka miejska
 2023

progresywne miasta

Niniejsza publikacja to katalog dobrych praktyk miast skupionych w sieci miast progresywnych, która powstała w 2015 roku z inicjatywy Roberta Biedronia. Pokazujemy to, co nam wychodzi, zachęcamy do korzystania z naszych doświadczeń, tą publikacją zapraszamy do dyskusji o polskich miastach i miasteczkach.

Jeśli zainspiruje Cię ta publikacja, zapraszamy do współpracy i włączenia się do sieci miast progresywnych. Napisz do nas.

Progresywne miasta

Progresywne miasta

